

- Harittyá bácsi, miért csinálja ezt? - kérdeztem.

- Azért, mert elhiszik - felelte.

A másik bűbajos eset a kocsmárosunkkal, Székely Károllyal történt. Motorkerékpárral balesetet szenvedett és az egyik alsó lábszára úgy megsérült, hogy még egy év múlva is gyulladt volt, varrott sebe többször felfakadt. Harittyá minden nap elment egy palack jó borért és feltűnt neki a bicegő ember. Összebarátkoztak, s a furfangos örmény azt mondta: ha a pókos lólábakra való kenőcsöt elfogadja, meggyógyul. Két-három napig nagy volt a kotyvasztás nálunk, készült a csodakenőcs. Néhány összetevőjére most is emlékszem, bár a recept nem teljes. Azt tudom, hogy apám méhviasza, propolisza, méze bánta, némi fenyőgyantával keverve. Haruttyun minden nap szorgalmasan eljár a kocsmároshoz, s nem is jött haza! Estig! Akkor viszont gyanúsán borvirágos orral és érthetetlen kiejtéssel! Ilyenkor Dalma szeme zöldessárga villámokat szórt, de Harittyá csak somolygott alamuszin. Négy hét múlva nyoma sem volt a tenyérszéknek - de a kocsmáros dugi borkészletének se! Igaz, nem is bánta a jó ember.

Úgy tudom, a házaspárt Szentendrén temették el. Felesége első házasságából származó, fogadott lánya még él Budapesten, körülbelül 75 éves. Mostoha unokái ötven év körüliek. Ahányszor eszembe jut a vén tréfacsináló, mindig jó kedvre derülök. Az sincs kizárva, hogy valamelyik puffos felhőn szórakoztatja a köréje sereglő lelkeket, miközben az ölébe csongolyodó fehér cicát cirógatják fűrge, hosszú ujjai.

Csíkszereda 2003.11. 21.
Zsigmond Enikő geológus

(A szerző megjegyzése: „pókos lóláb”: kibogosodott lóláb, amit fertőzés okoz, elég nehezen gyógyítható.)

*****

Egy örmény menedék - Libanon

Szabó László előadása,

elhangzott a Fővárosi Örmény Klub február 20-i találkozásán

2001. szeptember 24. éjjel fél három. A MALÉV menetrend szerinti járata lassan ereszkedik Bejrút fölé. Először a parti sétány fényeit látjuk, majd a repülőgép szinte a házak tetejét súrolva, egy döccenéssel földet ér.

A formaságokat hamar elintézzük. Itt nyoma sincs a Ferihegyen tapasztalt ideges feszültségnek. Csak taxival lehet bejutni a városközpontba. Harminc dollár. Toporgunk egy kicsit és ennek meg is van az eredménye. Egy idősebb arab ajánlkozik. Ő csak tíz dollárt kér. Útközben kiderül, hogy nem ismeri a Hotel Regist. Gyorsan előveszem a térképet. Ain Al Mraise negyed, a Phoenicia Inter-Continental közelében. Tekergünk egy darabig a kihalt utcákon, végül megállunk egy golyólyuggatta, lakatlan ház előtt. Az utca túloldalán egy hatalmas épület, a Hotel Phoenicia. Gyalog talán többre jutunk. A második keresztutcába benézve meglátjuk a Regis fényeit. Felrázzuk az alvó portásfiút. Van szabad szoba. Kopott, de csak tíz dollár. Végre megérkeztünk.

Az elkövetkező néhány napban megpróbáljuk felfedezni a másfél milliós Bejrútot. A tizenöt évig tartó polgárháború alatt a város keleti és nyugati része teljesen különvált. Köztük egy rommá lőtt frontvonal húzódott. Ma ezen a területen egy multifunkcionális városközpont bontakozik ki. Üzletek, irodaházak, bankok, kormányzati épületek mellett kulturális intézmények, sportpályák épülnek. Sok régi romos házat eredeti levantei stílusban építenek fel. Az új negyedben sétálva gyönyörű örmény templomot találunk. Mintha tegnap fejezték volna be az építését. Zárva van, de a kopogásra idős örmény nyitja ki az oldalajtót. Elmondja, hogy a Szent Éliás örmény katolikus templomban járunk. Büszkén mutatja az igényesen kivitelezett belső részeket, a dekoratív mozaikokat. A hajdani frontvonalától kissé távolabb

egy örmény ortodox templomot is felfedezünk. Ezt az épületet valahogy megkímélte a polgárháború. Itt is készülések, mindent megmutatnak, miközben a pap gyermekei tágra nyílt szemmel figyelnek.

A négymillió Libanonban körülbelül kétszáz-kétszázötvenezer örmény él, akiknek a döntő többsége az 1915-ös genocídium idején menekült ide. Libanonban sikerült kiépíteni egyházi szervezeteiket, iskoláikat, kulturális intézményeiket. Az ország gazdasági életében is jelentős pozíciókat szereztek. Kelet-Bejrútban gyakran látni elegáns irodaházakat, amelyek homlokzatán „jan” végződésű nevek olvashatók. Gyakori, hogy a bankok, üzletházak nevét az arab és latin betűs kiírás mellett örmény betűkkel is feltüntetik. Az első világháború után Libanon volt az örmény diaszpóra központja. A kilikiai katolikosznak, az örmény katolikus pátriárkának, de még az örmény evangéliumi egyház vezetőjének is itt a székhelye. A polgárháború előtt mintegy hatvan örmény iskola, húsz örmény templom, üzletek és újságok voltak itt. A háborúskodás súlyos helyzetbe hozta az örmény közösséget, amely pedig megpróbált semleges maradni. Sokan áldozatul estek az öldöklésnek. A kilencvenes évek óta szerencsére béke van, és az örmények kezdik visszanyerni a régi pozícióikat.

Esténként a tengerparti korzón, sétálunk és tapasztalhatjuk, hogy a béke tényleg valóságos. Sokan keresztet viselnek a nyakukban, mások konzervatív muszlin ruhában sétálnak, de látni majdnem miniszoknyás lányokat is. A galambsziklánál mi is együtt gyönyörködünk a naplementében a bejrútiakkal.

Az első vidéki út Baalbekbe vezet. A kisvárosban mindenhol Khomeini és a helyi shiita imám képeit látjuk. Itt van a Hezbollah nevű shiita párt központja. Minket azonban a múlt jobban érdekel, és szálláskeresés után rögtön indulunk a romterületre. Az ókorban Baalbeket Heliopolisnak, a Nap városának hívták és Jupiter Heliosznak, valamint Bacchusznak hatalmas templomokat emeltek. Lenyűgöz a hely monumentalitása és a Bacchusz templom harmonikus arányai, amelyek Csontváryt is megihlették. Este városnézés, majd leülünk egy teázóba, ahol a helyi férfiak kártyacsatát vívnak. Másnap a szálloda előtt reggelizünk, ahol egy idős bácsika sajtos lepényeket süt. Kávét is kérünk, de nagyon elfoglalt, ezért az egyik kuncsaftja szolgál ki. Egy libanoni katona széket is hoz nekünk. Teljes a kiszolgálás. Reggeli után irány a Hermel piramis. Ez egy huszonhét méter magas tömör kőtorony, körülbelül kétezer éves, de nem tudják, hogy milyen célból épült.

A következő állomás Zahlé. Egy százhusz ezres görög katolikus város, de örmények is lakják. A negyven kilométerre lévő Baalbek igazi keleti, muszlin település. Zahlé olyan, mint egy olasz kisváros. Mindenhol keresztény templomok, apácák. Egy reverendás pap hangos bon jouris madammal köszön a feleségemnek.

Zahléból csak egy ugrás Anjar. Egy szintiszta örmény kisváros, közel a szír határhoz. De hogyan kerültek ide örmények? 1915-ben a Musza Dag hegyén a törökökkel szemben önvédelmi harcot folytató örményeket francia és angol hajók mentették ki. A menekültek többsége az egyiptomi Port Saidba került, ahonnan a háború után visszatelepítették őket a Musza Dag vidékére, egykori lakóhelyükre. Ez a terület a francia fennhatóság alatt álló Szíria része lett. Húsz év múlva a második világháború előestéjén a török kormány azzal fenyegetőzött, hogy lerohanja francia Szíriát, ha nem kapja meg a Musza Dag vidékét, valamint Antiochiát és Alexandrettát. A szorongatott helyzetben lévő franciák kénytelenek voltak engedni és az itteni örményeknek ismét menekülniük kellett. Csak Vakifli falu lakossága maradt a helyén. Ma is létezik, van templomuk is, de az iskolában az örmény gyerekek csak törökül tanulhatnak. A menekülőket a francia hatóságok egy VIII. századi arab romváros - Anjar mellett telepítették le. A szorgalmas örmény földművesek a részben mocsaras, részben kopár tájon több ezer almafát ültettek és ma Anjar egy virágzó mezőgazdasági település. A festői romváros mellett ajándékboltot üzemeltetnek és a közeli Bejrút-Damaszkus országútnál egy hatalmas, több száz vendéget befogadó éttermet működtetnek.

Először megint a romokat nézzük meg, ami nem megy egészen simán. Feleségem időnként sikoltozik a hatalmas és nagy tömegben előforduló gyíkok láttán. Az ortodox örmény templom a főutca végén egy kis dombon áll. Legalább olyan szép, mint a bejrúti Szent Éliás. A hetven év körüli kertész, Bedrosz készséggel vezet körbe. Örményül, törökül, arabul, franciául és kicsit angolul is beszél. A templomban megmutatja azt a festményt, amely a Musza Dag hőseinek állít emléket. A kertben áll a Genocídium emlékműve. Minden évben összegyűlnek itt a menekültek és leszármazottaik Libanonból, a környező arab országokból, vagy éppen a tengerentúlról.

Megkérdezem, hogy mi a véleménye Libanonról. Libanon a második hazánk - válaszolja Bedrosz (magyarul Péter). Az örmények mindenkivel békességben akarnak élni, muszlimokkal és keresztényekkel egyaránt. És mi van a törökökkel? Velük együtt tudnának élni? Gyorsan és határozottan jön a válasz: soha. Az anjariak nem bocsátják meg, hogy elüldözték őket a szülőföldjükről.

Tripoliba csak Bejrúton keresztül tudunk eljutni, de mivel kicsi az ország, hamar odaérünk. Egy keresztény arab családnál szállunk meg. Az asszonyok intéznek mindent. Nagyon határozottak, kávéznak, cigarettáznak és állandóan felmosnak. A bazár igazi keleti kavalkád. Az óváros fölé hatalmas, komor kereszties lovagvár magasodik.

A Quadisha völgy a maronita keresztények szent helye. Egy mély hosszú völgy, amelybe a bizánciak által üldözött maroniták kolostoraikat építették. Hármat nézünk meg közülük. A negyedik már olyan meredek helyen van, hogy lemondunk róla. Itt van a közelben az egyik híres cédruserdő is. Térkép szerint csak négy kilométer országúton. Másfél órája gyalogolunk, mikor egy almaszállító teherautó megszán és felvesz. A több száz éves fák közt sétálva megint Csontváry jut eszembe. Visszatérünk Bejrútba a jó öreg Regis Hotelbe. Innen napi kirándulásokkal járjuk be Dél-Libanont.

Az első Szilon. A szövevényes bazárban, amely szinte barlangszerű utcácskákból áll, egy görög ortodox templomot találunk. Meglepően szépek a belsejét díszítő ikonok. Egy ilyen szerény, eldugott helyen micsoda kincsek vannak. Szilonban is jártak a kereszties lovagok. A kikötőt védő, általuk épített vízivár ma a város jelképe.

Tirusz már húsz kilométerre van a déli határtól. Sok egyenruhát látunk, ENSZ katonák is feltűnnek. Shiita város, de van görög katolikus érseke is. A klasszikus korban Fönícia legnagyobb városa. A tirusziak alapították Karthágót és több, a Földközi-tenger nyugati medencéjében ma is létező várost. Három, a világörökség részét képező nagy kiterjedésű rommező mutatja a hajdani város méreteit. A mulandóságon tűnődve sétálgatunk a Nekropolisz több száz szarkofágja közt.

Beit Ed Din egy palota komplexum a Suf-hegységben. A XIX. századi libanoni építészet legszebb példája. Egy teremőr állandóan a nyomunkban van és nem enged a szobákban fényképezni, de végül eltűnik és sikerül megörökíteni a színes kövekből kialakított, csodálatos belső architektúrát is.

Harissa Bejrúttól néhány kilométerre található és Libanon legjelentősebb keresztény zarándokhelye. Hatalmas kitárt karú Mária-szobor áll egy hegytetőn a tengerpart közvetlen közelében. Drótkötélpályán jutunk fel. A hívők egészen a szobor lábáig mehetnek, ahol sokan mély átéléssel, könnyes szemmel imádkoznak. Hirtelen fekete csadoros nők, szakállas férfiak lepik el a kegyhelyet. Iráni shiiták. Ők is tisztelik Szűz Máriát és itt együtt imádkoznak a keresztényekkel.

Harissától húsz kilométerre északra Byblos az egyik legrégebben lakott település a világon. A festői lovagvár körül számos kulturréteget tártak fel a régészek. Hétezer évvel ezelőtt kerek kőkunyhókban laktak itt az emberek. Az alapok most is megvannak. Nem messze egy-másfél méter magas kőobeliszkek láthatók, amelyeket a hajósok helyeztek el itt utazásuk előtt, hogy az Istenek áldását kérjék. Egymástól néhány tíz méterre vannak itt római oszlopok, görög színház, föníciai szarkofágok, perzsa erődfalak. A hőség elől betérünk egy kávézóba. Feszült

arcok figyelik a televíziót. Éppen most indult el az afganisztáni invázió.

Utolsó esténk Bejrútban. Tiszta ruha után kutatok a hátizsákban. Eszembe jut, hogy vettem egy Libanon feliratú trikót. Még a cédrusos zászló is rajta van. Felveszem és indulunk a parti sétányra. Amikor a portás meglát, szokatlanul barátságosan veregeti a vállamat. Átmegyünk a zebrán. Elsuhan mellettünk egy autó, amelyből derékig kihajol valaki és azt kiabálja - Libanon. A sétányon mindenki minket néz. Nevetnek, integetnek. Egy kávéáros No money kiáltással kínálja nekünk árúját. Három-négy fős társaságok állnak meg mellettünk és érdeklődnek, hogy honnan jöttünk és tetszik-e Libanon. Mi történhetett? Máskor is sétáltunk itt, de akkor nem tapasztaltunk ilyen lelkesedést irántunk. Alighanem a trikómon lévő libanoni zászló válthatta ki ezt a hatást.

Shiiták, szunniták, maroniták, görög ortodoxok, katolikusok, drúzok tizenöt évig harcoltak egymás ellen egy szörnyű és értelmetlen polgárháborúban, amelyről az örmények sem tudták kivonni magukat. Minden felekezetnek saját hadserege volt és úgy látszott, hogy Libanon soha többé nem áll talpra. Szerencsére nem így lett. Tizenöt év öldöklés után a különböző felekezetek rájöttek, hogy egymásra vannak utalva, hogy mindannyian libanoniak. Éjfél után indulunk a repülőtérre. A taxis kifaggat, hogy merre jártunk, jövünk-e még Libanonba.

Insallah - ha Isten is úgy akarja, válaszolom. Úgy akarta. A következő évben Szíriába mentünk és a legolcsóbban Bejrúton keresztül lehet odautazni. Újabb két napot tölthettünk ebben a barátságos országban.

A lelkem mélyén azért reménykedek, hogy harmadszor is úgy akarja. Insallah.

*****

FIRSZ - kétszer

Utánnomás a Szabadság c. kolozsvári napilap 2003. március 5-i számából

Firsz az öreg inas Csehov Cseresznyés kertjében. Hogy mikortól? Egy alkalommal azt mondja Ragyevszkajának: „Amikor a nagyságos asszony papája még a világon sem volt, én már belső inas voltam. Mikor az a nagy jobbágyszabadítás volt, én itt maradtam a gazdámnál..., nekem nem kellett az az ízé..., az a szabadság. Én megmaradtam a gazdámnál...”

Senkálzky Endre érdemes művész kétszer találkozott a szereppel.

Elsőként 1998-ban Vlad Mugur rendezésében „Ez egy nagy ajándék volt számomra. Nemcsak a szerep, hanem, hogy együtt dolgozhattam Vlad Mugurral. Fájdalmas volt, hogy 2002. november 13-án a nagysikerű budapesti előadáson már nem vehetett részt”.

A második találkozás Firszel a szatmárnémeti Harag György társulathoz fűződik, ott is Ács Alajos egykori színinövendékéhez. Ali megbetegedett, kórházba utalták, és abban a reményben, hogy felépülése után majd felváltva játszhatják, eleget tett Lőrincz Ágnes társulati igazgató kérésének, és elvállalta a szerepet. Kevés próbával belépett az Árkosi Árpád Jászai díjas rendező produkciójába.

- Nehéz volt az átállás, a két rendezői elképzeléshez való alkalmazkodás?

- Két különböző víziót éltem át. A Vlad Mugur féle rendezésben Firsz halála abban a gyerekágyban következik be, amelyben generációk feküdtek. Rám teszik az utazócsomagokat, így nem vesz észre senki. Árkosi Árpád rendezésében a gyermekszoba játékszerei közé vonsozolja magát, és ott mondja el ezt a szöveget. „Lefekszem egy kicsit ide..., s amint oda lebukok erőtlenül: hej, nincsen már neked erőd, öregem! Semmi sem maradt, semmi bizony... hej, te ügyefogyott!”

- Hány éves lehet Firsz?

- Csehov szerint 87 éves. Amikor én Szatmárnémetiben átvettem a szerepet, a 88-at is betöltöttem. A szerep szerint még az utolsó percekben is az a gondja Firsznek, hogy vajon a „fiatalúr” - Leonyid Andrejevics - felvette-e a bundáját, vagy a könnyű felöltőjében ment el.